

Riešenia pre moderný pracovný svet

Götz W. Werner, André Presse

Zvyšovanie produktivity práce a automatizácia spravili z mnohých ľudí nezamestnaných. Zároveň je nedostatok financií pre iné, spoločensky potrebné činnosti. Götz W. Werner, zakladateľ siete drogérií „dm“ a profesor na univerzite v Karlsruhe, a André Presse sa vyslovujú pre základný príjem a spotrebnú daň.

Od sebazasobovania k zásobovaniu druhých

Až do industrializácie boli takmer všetci ľudia činní v poľnohospodárstve. Pestovali potraviny, ktoré potrebovali k životu, a predávali prebytky. Boli samozásobovateľmi. S príchodom industrializácie a s tým spojenou špecializáciou sa reálne ekonomicky zmenilo samozásobovanie na zásobovanie druhých. Z predchádzajúcej práce pre seba sa stala vzájomná práca pre iných.

Ale vedomie mnohých ľudí je ešte stále formované tisíc rokov starou mentalitou samozásobovania: „Ja pracujem pre seba!“ A naozaj to vyzerá – ak to pozorujeme povrchno – ako samozásobovanie. Človek za svoju prácu dostáva plat a musí si šetriť na svoju penziu. Ale naozaj zodpovedá takéto hodnotenie skutočnosti?

Omnoho potrebnejšie, ako zarobené alebo našetrené peniaze, sú pre ekonomiku, založenú na zásobovaní druhých, tovary a služby, ktoré je možné za peniaze získať. Samozrejme, že na uskutočnenie investícií sú potrebné úspory. Ale omnoho dôležitejšie je umožniť dobré vzdelanie tým ľuďom, ktorí v budúcnosti majú všetky tie tovary a služby vyrobiť, ktoré si potom za naše peniaze chceme kúpiť.

Pokrok, ktorý je vnímaný ako problém

Ak sú ľudia odkázaní na protislužby druhých, vedie zvyšovanie počtu aktívnych ľudí potenciálne aj k zvyšovaniu spoločného blahobytu. Co sa však deje, keď je na výrobu tovarov a služieb potrebných stále menej ľudí, ako je to v prípade používania moderných technológií? Samozrejme sú ľudia potrební aj v postindustriálnej ekonomike – na organizáciu produkcie, v odbyte, pri financovaní, vo vývoji a výskume, logistike atď. Ale technologický pokrok spočíva práve v tom, že sa ľudská práca používa stále efektívnejšie.

V prakticky všetkých odvetviach nášho hospodárstva existujú prebytočné kapacity. Vedúci jedného veľkého nemeckého automobilového výrobcu sa pred časom vyjadril, že v Európe sa produkuje o milióny áut viac, ako sa môže predáť. Z ekonomických dôvodov sa preto musí výroba obmedzovať. Zároveň by si mnoho ľudí rado nové auto kúpilo, ale z dôvodu nedostatočnej finančnej sily nemôžu. Inými slovami – ak nahradzujeme prácu ako produkčný faktor, ale nie ako príjmový faktor, hrozí schudobnenie veľkých častí obyvateľstva. Toto platí tým viac, čím viac sa nová hodnota vytvára používaním stále menšieho množstva ľudskej práce.

Prechod od agrárnej spoločnosti k industriálnej, a ďalej k spoločnosti, založenej na službách a informačnej spoločnosti, má za následok niektoré podstatné zmeny, ktoré musíme zohľadniť, ak chceme problémy našej doby vyriešiť. Jednou z týchto zmien je takmer úplné zásobovanie druhých. Deľba práce a ňou umožnená štandardizácia a automatizácia vytvorila produkčný potenciál predtým nebyvalej veľkosti. Nikdy nebolo možné s tak malým nasadením ľudskej práce vyrobiť tak veľa tovarov a služieb. Čo je vlastne obrovským pokrokom, však vnímame ako problém, lebo mnohí ľudia už nie sú pre tvorbu hodnôt potrební a sú nezamestnaní.

Nepodmienený základný príjem

Ak o tom uvažujeme takto, tak sa nám zreteľne ukáže, že sa tu nejedná o problém ekonomický, ale kultúrny, resp. lepšie povedané o problém spôsobu myslenia. Ekonomicky dokážeme vytvoriť enormne veľa, avšak ešte sa nám nedarí chápať túto situáciu ako sociálnu a kultúrnu šancu. Problémom je, že nerozpoznávame to, čo sa už stalo skutočnosťou – že nepracujeme pre seba, ale výlučne pre druhých. Nežijeme zo svojej práce, ale výlučne z práce iných. Mnohí na tomto mieste vnesú námietky: Nepracuje predsa každý pre svoj vlastný plat? Nežije každý v starobe zo svojej penzie?

Nie, takto to nie je s nikým z nás. Kvôli premene samozásobovnia na zásobovanie druhých v skutočnosti nežijeme z našich peňazí, ale neustále z práce, ktorú pre nás vykonávajú druhí ľudia. Reálne žijeme z tovarov a služieb, ktoré pre nás vyrábajú iní.

Niektoré z týchto prác sa dajú automatizovať, niektoré naproti tomu nie. Vďaka informačným technológiám sa automatizácia dostáva v stále väčšej miere aj do oblastí, v ktorých to ešte pred krátkym časom vyzeralo ako nemysliteľné. Napríklad v Lyone a Norimbergu jazdia električky bez vodičov, pomocou čipov RFID sa môžu pokladne prevádzkovať bez pokladničiek, náročné analýzy a iné bankové úkony sa môžu pomocou moderných technológií automatizovať.

Nezdá sa byť odvážnou domnienka, že v budúcnosti automatizácia zasiahne aj činnosti, pri ktorých si to dnes ešte nevieme predstaviť.

Zároveň sa ale v našej spoločnosti zvyšuje význam toho, čo sa automatizovať nedá. Najdôležitejšia a vo svojich dôsledkoch najdramatickejšia je nepochybne situácia v prípade rodiny – spomeňme len nízku pôrodnosť a starnutie spoločnosti. Touto dilemou trpia prakticky všetky neautomatizovateľné oblasti, ako školstvo, veda, výskum, opatrovateľstvo, zdravotníctvo a mnohé iné, ktoré by sme mohli označiť spoločným pojmom kultúrna práca.

Čo je príčinou, že tieto oblasti trpia nedostatkom personálu, hoci mnohí ľudia by v nich radi pracovali? Predovšetkým je to nedostatočné financovanie týchto činností. Ak na nemeckých školách odpadne v dôsledku nedostatku učiteľov milión vyučovacích hodín týždenne, ale pritom je mnoho učiteľov nezamestnaných, ukazuje to zreteľne, v čom je problém – vo finančnej vybavenosti.

Presne na tomto mieste prichádza do úvahy základný príjem – bezpodmienečná štátna transferová platba pre každého občana tejto krajiny vo výške zaručujúcej aspoň existenciu, ale lepšie vo vyššej výške. To umožní, aby sa mohli vykonávať všetky tie činnosti, v ktorých ľudia vidia svoju budúcnosť a zmysel pre spoločnosť, ktoré však dnes trpia chronickým nedostatkom financií.

Na tomto mieste nech nám je dovolené položiť otázku, či to nie je absurdné, ak sú ľudia na základe želaného zvyšovania produktivity od práce „oslobodzovaní“, ale potom je s nimi zaobchádzané tak, ako by sa stali nezamestnanými vlastnou vinou. Rovnako absurdné je hovoriť o „zvyšovaní stimulov pre prijatie práce“, ak počet nezamestnaných niekoľkonásobne prevyšuje počet voľných pracovných miest. Zároveň nemôžu byť mnohé miesta v oblasti kultúrnej práce obsadené, lebo chýbajú prostriedky pre dostatočné zaplatenie. Tu by bol užitočný základný príjem.

Daň zo spotreby namiesto dane z príjmu

Zásobovanie druhých však neznamená len špecializáciu a automatizáciu. Prehlbujúca sa premena vedie aj k tomu, že náš daňový systém zastaral, lebo už viac nezodpovedá ekonomickej skutočnosti. Daň z príjmu brzdí iniciatívu, lebo je nepriateľská voči podávaniu ekonomického výkonu. Naproti tomu daň zo spotreby sa uplatňuje vtedy, keď človek požaduje ekonomické výkony druhých.

V dobe sebazásobovania bola daň z príjmu vhodnou daňou. Kto mal viac – lebo mal napríklad lepšiu pôdu – mohol aj viac prispieť k verejnému blahu, na financovanie verejnosprospešných účelov. Zdanenie reálnych výsledkov vlastnej práce viedlo k vtedy primeranej dani z príjmu.

Dnes sa zdaňovanie výsledkov práce u toho, kto ich vytvoril a dostal za to mzdu, rovná trestaniu za vykonanú prácu. Forma zdanenia, ktorá bola ešte v prípade sebazásobovania správna, je dnes, vzhľadom na takmer úplné zásobovanie druhých, zastaraná.

Čo iné, namiesto vytvárania hodnoty, môže slúžiť ako podklad pre zdanenie? Zatiaľ čo daňový zásah do procesu vytvárania hodnoty tento proces trvale deformuje v neprospech toho alebo onoho produkčného faktora, zasahuje zdanenie spotreby všetky súčasti vytvárania hodnoty rovnako. Okrem toho sa ten, kto požaduje veľa ekonomických výkonov, aj viac podieľa na financovaní verejnej infraštruktúry, ktorá tieto výkony nakoniec umožňuje.

Daň z príjmu je daňou pre sebazásobovanie a uzavretú ekonomiku. Daň zo spotreby je daňou pre špecializovanú ekonomiku, podieľajúcu sa na globálnej delbe práce, pre zásobovanie druhých. Základný príjem je sociálna zložka tohto zdanenia spotreby. Ideovo – a na začiatku aj vo svojej výške – zodpovedá čiastke oslobodenej od dane pri dani z príjmu.

Chápanie práce sa musí opäť rozšíriť

Premena z agrárnej spoločnosti na industriálnu bola sprevádzaná aj podstatnou premenou chápania práce. Podobnou premenou chápania práce bol sprevádzaný aj ďalší vývoj k spoločnosti, založenej na službách a informačnej spoločnosti. Ak sa nám podarí chápanie práce opäť rozšíriť a uznať mnohé činnosti v kultúrnej práci, ktoré sú pre našu spoločnosť existenčne potrebné, tiež ako prácu, ocitneme sa aj vedome na ceste ku kultúrnej spoločnosti, na ktorú sme už reálne ekonomicky aj veľkými krokmi vykročili. Základný príjem by sa stal toho vonkajším znakom a prejavom ďalšieho správneho rozvinutia nášho chápania práce a ekonómie.

Na jednom sympóziu k tejto téme v Karlsruhe charakterizoval jeden účastník úlohu prepojenie spotrebnej dane a základného príjmu myšlienkovy pochopiť, dať tomu vedeckú formu a nakoniec to politicky presadiť, ako výzvu pre celú generáciu študentov, vedcov a praktikov. V tomto zmysle sme všetci vyzvaní, aby sme na tejto zmene zmýšľania spolupôsobili.

Vyšlo v časopise WISU č. 02/2007
Preložil Martin Bobko